

CZUCZOR-FOGARASI :

A MAGYAR NYELV SZÓTÁRA

SZÓKÉPZŐ RAGOG

a). ezen névképzők: . -

ab, eb ; darab, dereb (régies) ;

ab, eb : nyal-áb, has-áb, ver-éb, ger-éb' ;

dd, ed. : caat-ád,-gál-ád, csel-éd, seg-éd; ~

j > *j* • soh-aj, zuh-aj, mor-aj, csör-ej, dör-ej, zör-ej ;

ák, ék : fon-ák, czul-ák, mell-ék, körny-ék ;

alom, elem : irg-alom, jut-alom, kér-elém, tür-elém ;

ály, ély : szab-ály, oszt-ály, szeg-ély, görv,óly ;

ap, ép : al-ap,~gyar-ap, ker-ep, ül-ep.

Kivétetnek az idegen származásról gyanús : oszlop, czölöp, kolop ;

ány, *ény* : yág-ány, csák-ány, lep-ény, köt-ériy ;

ár, *ér* : buv-ár, sov-ár, füz-ér, vez-ér;

ás, *és* : lát-ás, lop-ás, ver-és, üt-és ;

ász, ész : horp-asz, dob-ász, rek-esz, rönk-ész ;

Kivétetnek : gonosz, pákosz, rogosz ;

ász, *ész* : halász, csík-ász, kert-ész, ökr-ész ;

át, ét : rak-at, nyom-at, üt-et, cseleked-et ;

Kivétetnek : nyug-ot, állap-öt ;

atag, eteg : lank-atag, olv-atag, leng-eteg, pöf-eteg;

ótól, étel : hív-atal, rov-atal, men-etel, jö-v-etel ;

otlan, étien : ház-atlan. tell-adan, kea-etlen, bőr-etjén;

talán, telén : mag-talán, bú-tafan, mez-telén, szün-telen ;

mány, *meny* : tanul-mány, tok-mány, kcrs-mény, küldemény ; ,

vány, vény : lát-vány, hal-vány, kér-vény, tör- vény ; .

ság, ség : agg-ság, jó-ság, szép-ség, bő-ség;

ka, ke : szál-ka, sós-ka, röp-ke, tüs-ke ;

csa, *cse* : szár-csa, tó-csa, vér-cse, kenő-cse ;

ónk, *énk* : nyul-ánk, fal-ánk, él-énk, fél-énk ;

ékony, ékeny : csal-ékony, mul-ékony, reped-ékeny, tör-ékeny

dad, ded : karcsu-dad, kicsi-ded, körös-ded, iv-ded ;

ú, ül, sanyar-ú,,szigor-ú, keser-ú, sűr-ű;

ó, ő : . szab-ó, irt-ó, kend-ő, fürd-ő ;

a, e : 'huza-von-a, peng-e, csörg-e;

ir-ha, lom-ha, mas-ha, reny-he, csür-he ;

b) i g e k é p z ö k :

ad ed : ap-ad, loh-ad, ep-ed, süpp-ed;

-akodik, ekedik : mar-akodik, tol-akodik, ver-ekedik, tör-ekedik;

-akozik, ekezik : vár-akozik, szór-akozik, így-ekezik, gyül-ekezik ;

-an, én : csatt-an, ropp-an, rett-en, döbb-en ;

-ant, ént : csatt-ant, ropp-ant, rett-ent, döbb-ent;

-ász, ész : markol-ász, bogár-ász, legei-ész, böng-ész ;

-aszkodik, eszkedik : rug-aszkodik, ereszkedik, düleszkedik ;

-oszt, észt .- ap-aszt, loh-aszt, ep-eszt, süpp-eszt ;

-át, ef : rak-at, foly-at, nyir-et, öl-et;

-ál, él-, álldog-ál, folydog-ál, mendég-él, üldög-él;

-ódik, ódik : zár-ódik, huz-ódik, vet-ódik, üt-ódik ;

-ul, ül : jav-ul, bor-l, szeg-ül, szük-ül ;

-dal, del : jár-dal, fur-dal, szög-del, tör-del ; •

-hat, het : áll-hat, fut-hat, vi-het, ül-het ; - .

-kál, kél : ir-kál, tur-kál, cser-ke, té-kél, (tévégél) ;

-tat, tét : jár-tat, foly-tat, csör-tet, ül-tet;

-gát, get : for-gat, csor-gat, per-get, zör-get;

c) határozók ;

-an, én : bátr-an, okos-an, szép-en, bölcs-en ;

-ul, ül : al-ul, bátor-ul, szegény-ül, föl-ül ;

—p. 51 —

-lag, leg : futó-lag, utó-lag; belső-leg; eset-leg;

-lan, len : addig-lan, holtig-lan, meddig-len, eddig-len; .

-ta, te (1) : hajdan-ta, leány-ta, régen-te, féléven-te;

-ta, te (2) : hatszor-ta, nyolczszor-ta, kétszér-te, Ötször-te;

d) névmódsítók:

-abb, ebb : igaz-abb, okos-abb, helyes-ebb, bölcs-ebb ;

-ön, én : hárm-an, nyolcz-an, négy-en, öt-en;

-öt, ét (többes) : falak-at, botok-at, vizek-et, török-et;

-ba, be : ház-ba, ól-ba, hely-be, öl-be;

-bon, ben : ház-bán, ól-ban, hely-ben, öl-ben;

-ból,ból: ház-ból, ól-ból, hely-ből, öl-ből;

-nak, nek : vas-nak, hús-nak, réz-nek, kő-nek;

-nál, nél: vas-nál, hús-nál, réz-nél, kő-nél;

-ra, re : vas-ra, hús-ra, réz-re, kő-re;

-ról, ről : vas-ról, hús-ról, réz-ről, kő-ről;

-vá, vé : fá-vá, hó-vá, lé-vé, kő-vé;

-val, vel: fá-val, hó-val, lé-vel, kő-vel;

e) személyragos névmódsítók.

-am, em : nál-am, ról-am, vel-em, töl-em;

-ad, ed : nál-ad, ról-ad, ~vel-ed, töl-ed;

-a, e : nál-a, ról-a, vel-e, töl-e;

f) személyragos névutók :

-óm, em : alatt-am, után-am, mellett-em, fölött-em;

-ad, ed : alatt-ad, után-ad, mellétt-ed, fölött-ed;

-a, e : alatt-a, után-a, mellett-e, fölött-e;

-unk,ünk : alatt-unk, után-unk, mellett-ünk, fölött-ünk;

-atok, etek : alatt-atok, után-atok, mellett-eték, fölött-eték;

-ok, ök : alatt-ok, után-ok, mellett-ök, fölött-ök;

g) igemódsítók, bizonyos idők- és személyekben :

asz, esz : tart-asz, hord-asz, teng-esz, dönt-esz;

nak, nek ; jár-nak, foly-nak, kel-nek, ül-nek;

ám, em : járt-am, tolt-am, kelt-em, ült-em j

ad, ed : látt-ad, tolt-ad, vert-ed, szürt-ed;

a, e : látt-a, tolt-a, vert-e, gzürt-e;

á, f: lát-á, tol-á, ver-é, szür-é; . . .

ok,ék : járt-ak, tolt-ak, vert-ek, szürt-ék ;

anok, ének : járt-anak, tolt-anak, vert-ének, szürt-enek ;

j-o, j-e : jár-j-a, tol-j-a, ver-j-e, szür-j-e, (parancsoló);

j-ok, j-ek : jár-j-ak, tol-j-ak, ver-j-ek, szür-j-ek;

ók, ök .-Ját-ók, mond-ók, lel-ök, ver-ök;

uk,ük : látt-uk, mondt-uk, lelt-ük, vert-ük

unk,ünk : lát-unk, mond-unk, lel-ünk, ver-ünk;

B.

Háromágú képzők és ragok.

Ezekben o, é, ö az uralkodó önhangzók. Az első o vastaghanghoz járul.

Az ö közvetlenül az *ö* vagy *ti* hangokat követi, a többi vékonyhangok után zárt *é* következik:

a) gyakorító ige-képzők:

og, eg, ög - nyaf-og, zuh-og, csev-eg, rőf-ög,
og-ói, ég-eí, ffg-et: lát-og-at, néz-ég-et, üt-ög-et, httd-ög-et;
ong, ing/éng, öng: boly-ong, ker-éng, düh-öng, őrz-öng;
og-ál, ég-él, ög-él: járd-og-ál, mend-ég-él, üld-ög-él;
odtk, *édik, ödtk* : takar-odik, teker-édik, tőpör-ödik;
okol, ékéi, ököl: fidd-okol, nyeld-ekél, öld-ököl;
oklik, Mik, oklik: fald-oklik, esd-éklik, ttnd-öklik;
oztk, ézik, özik: dolg-ozik, éh-ézik, ölt-özik;
doa, déi, döi kap-dos, lop-dos, csip-dés, öl-dös;
doz, *dég, dög*: csap-doz, tol-doz, kérd-éz, ül-döz;
kod, kid, köd: kap-kod, csip-kéd, köp-köd;
kodik, kédik, ködik: úr-kodik, két-kédik, ör-kodik;
kötik, kétik, kő tik: zár-kozik, ér-kezik, üt-közik stb.;

b) névmódosítók:

ön, én, ön : fal-on, domb-on, tér-én, völgyön;
ott, *étt, ott* : Kolozsvár-ott Pécs-ett Győr-ött
Kivételesen : *utt, Ott*: más-utt, minden-ütt, vagy *ott, ett*: al-att, mell-ett;
hoz, hez, höz : fal-hoz, ól-hoz, hely-hez, kör-höz, nő-höz;
hangrend ellen az újabb : hely-höz, kör-héz. nő-héz;
szor, szer, ször : sok-szor, száz-szor, egy-szer, zer-szer, több-ször;

c) igemódosítók:

ok, *ék, ök* : vár-ok, fut-ok, lel-ék, visz-ék, öl-ök, üt-Ök;
om, em, *öm* : vár-om, tol-om, lel-em, visz-ém, öl-öm, üt-öm;
ód, ed, öd: vár-od, tol-od, lel-éd, visz-éd, öl-öd, üt-öd;
nom, nem, *nöm* : vár-nöm, tol-nom, lel-ném, vin-ném, öl-nöni, ut-nöm;
tok, ték, tők : var-tok, tol-tok, lel-tek, visz-tek, öl-tök, üt-tök.

Ha a gyöki önhangzó után nem közvetlenül járulnak, csak kétáguak: *tok, ték* :

láthat-tok, ölhet-tek, üthet-tek, nem: ölhet-tök, üthet-tök, hasonlóan óm, ém: láthat-om, verhet-ém,
ölhet-ém, üthet-ém, nem : ölhet-öm, üthet-öm; *tatom, tetem* : lat-tatom, üt-tetém, nem : üt-tetöm.

Jegyzetek. 1) A fent elszámolt képzők és viszonyragok eredetileg kétpárosak, azaa *négyáguak* lehetnek: t i. zárt *a, é, és o, ö*: ház-an (pn), méz-én, gomb-on, gömb-ön; náz-hox (hoz), méz-héz, gomb-hoe, gömb-htfz; Ujvár-att, Mór-ott, Pécs-étt, Győr-ött Ezen zárt o-nakaz erdélyiea kiejtésben maiglan világos nyomai vannak, de a közösebb szokásban o-ra ment által Azonban országos divat szerint négyáguak a számnevekhez járuló *ad, ed, ód, öd*: száz-ad, ezer-ed, hat-od, öt-öd, valamint ezek is : *ős, ás, ös, ós* : száz-as, ezer-es, hat-os, öt-ös. 2) Hibás, vagyis a köz szó* járás elleni ktlönczködés így szólni és írni: tör-héz, gözös-én; e helyett: tör-hőt, gözös-ön vagy: *kéz-ön*, e helyett: kéz-én, verek-öd-ik, e helyett: verek-éd-ik.

C.

Hatágú képzők és viszonyragok, vagyis hárompárosaak, i i. nyílt *á e*, cárt a « és *o ö* hangzókkal.

a) névképzők:

öcs, ees, nyílt: lik-ács, ur-acs, köv-ecs, szég-ecs(ke);
ács, écs, zárt : tál-ács, ház»aos(ka), kert-écs(ke), ttveg-écs(ke);
öcs, *öct*: bod-ocs, har-ocs(ka), tör-öcs(ke).

Ide tartozik ics, mely mind vastag, mind vékonyhanga törzsekhez járul, mint:

kav-ics, kak-ics, géb-ics;

— 03 —

áet, eez, nyílt: kuk-acz, jeg-ecz;

oce, éez, zárt: a caangós ejtésű láb-acz(ka), ág-acz(ka) szókban, kert-écz = ketr-écz;

öcs,öcz : lib-ocz, gömb-öcz;

Ide tartozik **icz** : .náp-icz, bib-icz;

ad, ed, nyílt: Lov-ad, Ölv-ed, Eb-ed, ("helynevek) ;

ad, **ed**, zárt : Láb-ad, Vár-ad, Pér-éd, (helynevek);

ód, öd : Bok-od, Tok-od, Bög-öd, Döms-öd, (helynevek);

ág, ég, nyílt: lov-ag, héz-ag, mel-eg, szöny-eg;

ág, ég, zárt : hály-ag (og), tály-ag (og): fér-ég, kér-ég;

og, Og: bal-og, gyal-og, üsz-ög, örd-ög;

dk, **ék**, nyílt: kob-ak, kup-ak, tel-ek, tör-ek;

ok, **ék**, zárt : vakond-ak (ok), vét-ék, ét-ék;

ok, ök : mar-ok, bur-ok, kölyök, bür-ök;

om, **em**, nyílt: foly-am, ir-am, kell-em, tet-em;

óm, **ém**, zárt : áll-am, ver-ém, sely-ém;

om, öm : ál-om, ól-om, kör-öm, ür-öm;

ar, er, nyílt: agy-ar, czud-ar, med-er, sik-er;

ar, er, zárt : paz-ar (ör), czud-ar (ör), éb-er, emb-er;

or, ör: gond-or, und-or, gönd-ör, sünd-ör;

as, **es**, nyílt: fal-as, lik-as, fel-es, öl-es, fül-es;

as, **es**, zárt : ház-as, tág-as, ter-es, üveg-es;

os, ós, ös : kor-os, túr-ós, kör-ös, szőr-ös.

Ezen utolsók néha **is/us** alakot vesznek föl: har-is, ham-is (régén: ham-os), lap-is

-us (máj-**as** hurka);

b) i g e k é p z ö k :

ól, el, nyílt: forr-al, hizl-al, érl-el, fül-el;

ál, él, zárt : ház-al, árny-al, bér-él, szem-él, szer-él; '

öl, **öl**: karm-ol, gond-ol, ör-öl, bfiz-öl;

ár, ér, nyílt: tak-ar, kav-ar, tek-er, kev-er;

ör, **ér** : zárt : kap-ar (kop-or), sép-ér, péd-ér;

ör, **ör** : kot-or, típ-or, gyöt-ör, pöd-ör;

ős, és, nyílt: olv-as, ker-es;

tű, ét, zárt : hág-as, lép-és, típ-és, reb-és(get);

Of, öi: tap-os, foly-os, röp-ös, köpd-ös;

az, ez, nyílt: fal-az, hid-az, fel-ez, köny-ez;

az, ez, zárt : ház-az, ágy-az, ér-éz, bélyeg-éz;

ős, öz : bot-oz, arany-oz, ör-öz (iz), nyüg-öz.

c) n é v m ó d o s i t ó k :

ok, ék, nyílt: fal-ak, hid-ak, fel-ek, öl-ek;

ak, ék, zárt : ház-ak, nyáj-ak, szer-ék, szem-ék;

ok, ök : bor-ok, sír-ok, ör-ök, csür-ök;

tárgyeset

• személyragok

at, et, nyílt: fal-at, hid-at, fel-et, öl-et;

at, et, zárt : ház-at, nyáj-at, szem-et, gyep-et;

ot, öt : bab-ot, bot-ot, köd-öt, üdv-öt;

ám, em, nyílt: fal-am, hid-am, fel-em, ölem;

óm, ém, zárt : ház-am, nyáj-am, szem-em,

óm, öm : bab-om, bot-om, tör-öm, üdv-öm;

ad, ed, nyílt: fal-ad, hid-ad, fel-ed, öl-ed;

ad, ed, zárt : ház-ad, nyáj-ad, szem-ed,

od, öd, bab-od, bot-od, tör-öd, üdv-öd.

Jegyzet.

nyak-ok, nyak-uk, nyak-am, nyak-ad, nyak-os, nyak-ostul, nyak-ol, nyak-az, nyak-ócska ,•

lov-ak, lov-aí, lov-am, lov-od, lov-as, lov-astul, lov-al, lov-ag, lov-or, lovoz,lov-acska;

bot-ok, bot-ot, bot-om, bot-od, bot-os, bot-ostul, bot-ol, bot-oz, bot-orkál, bot-ocs-ka;

szem-ek, szem-ét, szem-em, szem-ed, szem-el, szem-ez, szem-estül, szem-erkél, szem-enként, szem-ecske;

körm-ök, körm-eí, körm-öm, körm-öd, körm-öl, körm-ös, körm-östül, körm-öske.